

ARBEJDSVILKÅRENE FOR SELVSTÆNDIGE I DEN EUROPÆISKE UNION

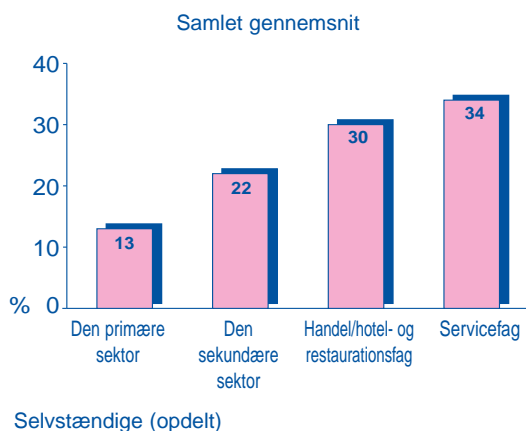
Dette resumé er baseret på en analyse af resultaterne af den anden europæiske arbejdsmiljøundersøgelse, som Det Europæiske Institut til Forbedring af Leve- og Arbejdsvilkårene udførte i 1996 (se side 7).

Denne analyse var baseret på et befolkningsudsnit på 2688 selvstændige.

- Selvstændige udgør 18% af det samlede antal beskæftigede i EU-landene. De selvstændige er hovedsageligt mænd (66% mænd, 34% kvinder) og har en højere gennemsnitsalder end lønmodtagerne.
- To tredjedele af de selvstændige findes i servicesektoren (34%) og i handels-, hotel- og restaurationsfagene (30%). **Servicesektoren er ved at blive mere fremherskende** (på bekostning af den primære og sekundære sektor), da den for de selvstændiges vedkommende, der har arbejdet i mindre end et år, tegner sig for over 75% af arbejdspladserne (44% i servicefagene og 32% i handels-, hotel- og restaurationsfagene).
- De selvstændige, der er mest udsatte for **fysiske risici** under arbejdet, er folk i den primære sektor efterfulgt af håndværkere (især i bygge- og anlægsindustrien).
- Over halvdelen af alle selvstændige er udsat for et betydeligt pres som følge af **arbejdstempoet og -hastigheden**. Det pres, som selvstændige i den primære sektor og i hotel- og restaurationsfagene er udsat for, skyldes den hastighed, hvormed arbejdet skal udføres (arbejde i højt tempo); de er også mest udsat for lang arbejdstid og skifteholdsarbejde. Håndværkere og selvstændige i servicesektoren er udsat for pres som følge af produktionsprocessens tilrettelæggelse (meget stramme tidsfrister).
- Fysiske **helbredsproblemer** berører selvstændige i især den primære og sekundære sektor. Selvstændige i servicesektoren er imidlertid mere udsat for helbredsproblemer af psykisk art. Selvstændige i hotel- og restaurationsbranchen er mere udsat for stress end andre personalegrupper. I den primære sektor er der en betydelig eksponering for både fysiske og psykiske helbredsproblemer.
- Selvstændige i den sekundære sektor og i servicefagene har størst **jobtilfredshed**: 84% af de selvstændige i den sekundære sektor og 88% af selvstændige i servicefagene mener, at de lærer nye ting under arbejdet mod 71% af de handlende, 67% af landbrugerne og kun 54% af de selvstændige i hotel- og restaurationsbranchen.
- Der kan udarbejdes en ny **klassifikation af selvstændige** på grundlag af arbejdsvilkårenes kvalitet og interessen for det udførte arbejde. Selvstændige i servicesektoren ligger øverst på denne evalueringsskala, og selvstændige i hotel- og restaurationsfagene og især selvstændige i den primære sektor befinder sig nederst.

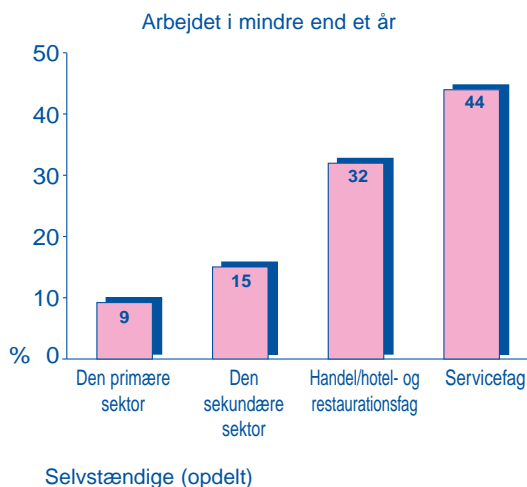

Færre end en ud af fem erhvervsaktive er nu selvstændige i Europa (18%). Generelt er andelen af selvstændige for nedadgående, da tallet kun er på 10% for de personer, der har arbejdet i mindre end et år. Selvstændig beskæftigelse er i stigning i

Figur 1

servicesektoren (+2% i hotel- og restaurationsbranchen; +8% i de andre servicefag) på bekostning af den primære og sekundære sektor.

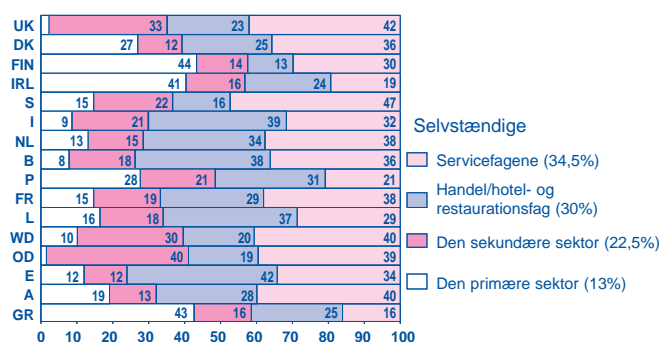
Figur 2

Fordeling efter land

Antallet af selvstændige ligger langt over det europæiske gennemsnit i tre sydeuropæiske lande: 46% af de erhvervsaktive er selvstændige i Grækenland, 33% i Italien og 31% i Portugal. Andelen af selvstændige er lavest i Sverige (8%), Danmark (8%) og Nederlandene (10%).

Den samlede fordeling af selvstændige varierer i EU-landene: den største andel af selvstændige findes i den primære sektor i Grækenland, Finland og Irland og i servicesektoren i Sverige, Storbritannien og Belgien, handelsfagene tegner sig for broderparten i Spanien, og andelen af

håndværkere er højere end gennemsnittet i Tyskland og Storbritannien (se figur 3).

Figur 3

De selvstændiges karakteristika

Kvinderne udgør kun en tredjedel af alle selvstændige. Den største mandlige gruppe findes i den sekundære sektor, der bl.a. omfatter håndværkere i bygge- og anlægsgene og specialarbejdere i fremstillingsindustrien.

Antallet af selvstændigt beskæftigede kvinder er steget, da de nu tegner sig for 39% af de selvstændige, der har haft det samme arbejde i mindre end et år (denne stigning forekommer i alle sektorer bortset fra den sekundære). Det er derfor logisk, at andelen af kvinder stiger med faldende alder (kvinder udgør 42% af

selvstændige under 25 år og kun 29% af selvstændige i alderen 55 eller mere).

Personerne under 35 år tegner sig kun for 30% af alle selvstændige. Personer under 25 år (5% af alle) arbejder hovedsageligt inden for handel og i hotel- og restaurationsbranchen (10%). Ældre selvstændige (55 år eller ældre) er meget klart overrepræsenteret i landbrugsgruppen (27% mod gennemsnitligt 17%) (se tabel 1).

Mens uddannelsens varighed er den samme proportionelt set, er der store forskelle mellem de forskellige sektorer. Folk i servicesektoren har fået de længstvarende uddannelser, og folk i den primære sektor befinder sig i den anden ende af skalaen.

%	Den primære sektor	Den sekundære sektor	Handel/hoteller og restaurationer	Servicefag	EU
<i>ALDER</i>					
15-24	1	3	10	4	5
25-34	25	25	24	26	25
35-44	20	30	24	36	29
45-54	27	26	25	20	24
55+	27	16	17	14	17
<i>ALDER VED UDDANNELSENS AFSLUTNING</i>					
Under 16	53	31	36	16	31
16-19	36	40	43	37	39
20 +	11	29	21	47	30

Tabel 1

■ Eksposering for fysiske risici

I almindelighed eksponeres selvstændige i landbruget og i det hele taget i den primære sektor mest for fysiske gener under udførelsen af deres arbejde (gentagelser, håndtering af farlige produkter osv.) eller i deres arbejdsmiljø (meget høje eller meget lave temperaturer, støj osv.).

Håndværkere og andre selvstændige i den sekundære sektor eksponeres også mere end gennemsnittet for fysiske gener, især specialarbejdere i bygge- og anlægsindustrien (heraf har 80% trættende arbejdsstillinger). Selvstændige i servicesektoren eksponeres mindst, mens de selvstændige i hotel- og restaurationsfagene eksponeres mest for fysiske gener (se tabel 2).

<i>(udsættelse for fysiske gener i mindst en fjerdedel af tiden (%))</i>	Den primære sektor	Den sekundære sektor	Handel/hoteller og restaurationer	Servicefag	EU
Smertefulde eller trættende arbejdsstillinger	82	59	51,5	40	53
At bære eller flytte tunge ting	73	46	38	24,5	40
Lave temperaturer (indendørs såvel som udendørs)	61	35,5	19	8	24,5
Indånding af damp, røg eller farlige stoffer	42	32,5	19,5	15	24
Meget kraftig støj	43	34	17	14	23
Høje temperaturer, der får folk til at svede, selv når de ikke arbejder	52	16	18	10,5	19,5
At håndtere farlige produkter eller materialer	33,5	19	9	8	14

Tabel 2

■ Arbejdstempo og -hastighed

Størstedelen af de selvstændige arbejder i et højt tempo. I 52% af tilfældene skyldes det behovet for at overholde meget stramme tidsfrister, og i 52,5% af tilfældene skyldes det, at arbejdet skal udføres i et højt tempo. Disse to former for pres afspejler forskellige arbejdssituationer og påvirker de selvstændige på forskellige måder afhængig af den sektor, de arbejder i. Arbejde i højt tempo, der især skyldes organiseringen af

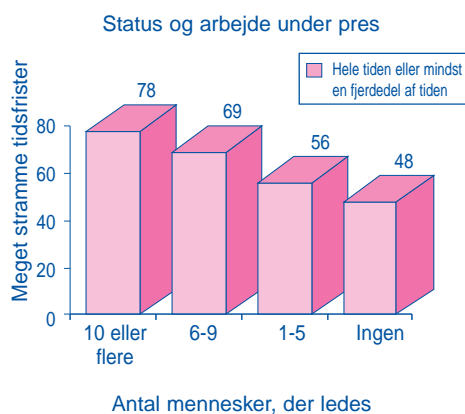
arbejdsopgaverne, udføres hovedsageligt af landbrugere og selvstændige i hotel- og restaurationsbranchen. Meget stramme tidsfrister, der især er knyttet til fristerne for aflevering af arbejdet og den planlagte organisering af arbejdet, forekommer oftest i den sekundære sektor og i servicesektoren (se tabel 3).

Arbejdspres som følge af behovet for at overholde meget stramme tidsfrister forbindes med selvstændig beskæftigelse. Arbejdsgivere er mere

udsat for denne type pres end dem, der arbejder alene, navnlig hvis de beskæftiger mange mennesker¹.

Arbejdsgiverne tegner sig for 33% af beskæftigede i landbruget, 40% af beskæftigede i håndværksfagene, 39% af de handlende og 37% af de selvstændige i servicesektoren. Disse næsten identiske procentdele kan muligvis forklare, at de ovennævnte sektorielle forskelle hovedsageligt skyldes sektortypen. Inden for hver sektor vil selvstændige, som er ledere, imidlertid normalt være mest udsat for meget stramme tidsfrister (se figur 4).

Mener man ikke, at man har tid nok til at gøre sit arbejde færdigt, er det synonymt med, at man oplever et tidspres. Denne følelse af tidsmangel er

Figur 4

mest fremherskende blandt landbrugere og er især frustrerende, da de også udgør den gruppe, der skal arbejde i højt tempo.

%	Den primære sektor	Den sekundære sektor	Hoteller og restauranter	Handel	Servicefag	EU
Meget stramme og meget korte tidsfrister (i mindst en fjerdedel af tiden)	46	61	34	38	60	52
Arbejde i højt tempo (i mindst en fjerdedel af tiden)	60	55	61	43	52	52,5
Ikke tid nok til at gøre arbejdet færdigt	21	16,5	9	15	15,5	16

Tabel 3

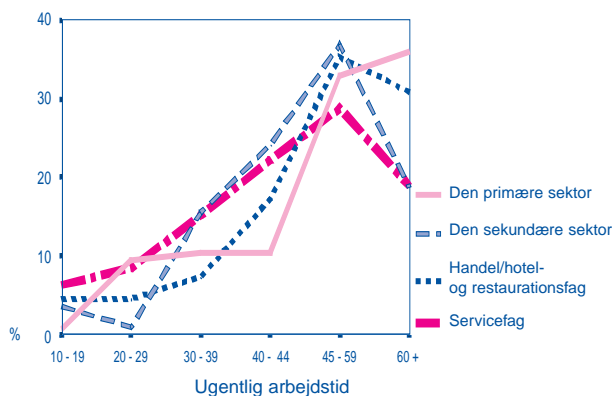
Arbejdstiden

Selvstændige arbejder gennemsnitligt 47 timer om ugen.

Landbrugere og andre selvstændige i den primære sektor, som arbejder over 60 timer om ugen, udgør størstedelen af denne gruppe. Selvstændige i hotel- og restaurationsbranchen har også gerne en meget lang arbejdstid.

Den tydeligste kurve omkring gennemsnittet (den skarpeste kurvetop) viser de selvstændige i den sekundære sektor. Denne gruppe arbejder gennemsnitligt 46 timer om ugen.

I servicesektoren er der en kurvetop omkring gennemsnittet, men den er mindre skarp på grund af spredningen af timer i denne gruppe, der også har de højeste tal for meget kort arbejdstid (mindre end 30 timer om ugen) (se figur 5).

Figur 5

* Natarbejde og weekendarbejde

28% af de selvstændige arbejder mindst en nat om ugen. Selvstændige i hotel- og

%	Den primære sektor	Den sekundære sektor	Hoteller og restauranter	Handel	Servicefag	EU
Natarbejde mindst en gang om måneden	36	22	16,5	62	31,5	28
Søndagsarbejde mindst en gang om måneden	79,5	39,5	39	74,5	44	48
Lørdagsarbejde mindst en gang om måneden	83	92	89	96,5	75,5	83

Tabel 4

¹ Det antages, at selvstændige, som siger, at de er ledere for mindst en person (sp. 9 i spørgeskemaet) også nødvendigvis beskæftiger dem. Dette skøn er utvivlsomt ikke udtømmende. Det belyser dog forbindelsen mellem mellem det hierarkiske ansvarsniveau og arbejdspresset.

restaurationsfagene er meget atypiske i dette tilfælde, da næsten to ud af tre skal arbejde om natten. Sammen med landbrugerne er de også mest udsat for søndagsarbejde (se tabel 4).

Lørdagsarbejde er slet ikke atypisk for de selvstændige, hvoraf 83% arbejder mindst en lørdag om måneden (dette gælder for næsten alle selvstændige i hotel- og restaurationsbranchen).

■ Sundheden

Jo længere arbejdstiden er, jo mere omfattende er helbredsproblemerne (eller jo mere gives der bevidst udtryk for dem). Dette bekræftes af selvstændige i den primære sektor, hvoraf 73,5% mener, at deres arbejde påvirker deres helbred (mod gennemsnitligt 60,5%), og hvoraf de største procentdele i praksis lider af fysiske helbredsproblemer, især rygsmerter (60,5% mod gennemsnitligt 33%) og muskelsmerter (39% mod 20%) (se tabel 5).

Generelt er der en stor kvalitativ forskel mellem selvstændige med manuelt arbejde, der eksponeres for de fleste fysiske helbredsproblemer, og selvstændige med ikke-manuelt arbejde, der normalt eksponeres for de fleste psykiske helbredsproblemer (stress, hovedpine og almindelig træthed).

Mens selvstændige i den sekundære sektor berøres mindre af psykiske problemer end andre arbejdstagere, er der en *kombination* af begge typer helbredsproblemer for selvstændige i den primære sektor.

Selvstændige i hotel- og restaurationsfagene lider mest af stress (48%) efterfulgt af selvstændige i servicefagene og landbruget.

Handlende er sammenlagt mindst udsat for helbredsproblemer, både fysiske og psykiske.

Hvis helbredsproblemer, der skyldes et dårligt arbejdsmiljø, bliver kroniske (hvilket er tilfældet for en tredjedel af selvstændige i landbruget), kan de udgøre en reel "trussel mod helbredet". Over halvdelen (52%) af selvstændige i den primære sektor, som lider af det største antal af alle former for helbredsproblemer og kroniske lidelser, mener, at deres arbejde udgør en trussel mod deres sundhed og sikkerhed.

%	Den primære sektor	Den sekundære sektor	Hoteller og restaurationer	Handel	Servicefag	EU
"Arbejdet påvirker mit helbred"	73,5	62	63	56	58	60,5
Sundheden og sikkerheden trues af arbejdet	52	34	27,5	26	22	30
Rygsmerter	60,5	37	31	26	25	33
Almindelig træthed	35	18,5	34	26	18	23
Muskelsmerter i arme og ben	39	23	22	14,5	14	20
Hovedpine	18,5	10	15	9	12,5	12
Stress	34,5	31	48	30,5	35	33
Kroniske eller permanente helbredsproblemer	34	16	13	21	13	17

Tabel 5

■ Arbejdsprofil

Langt det største antal selvstændige, der udfører gentagearbejde, findes i landbruget og i hotel- og restaurationsbranchen. De udgør logisk nok også det største antal af selvstændige, som synes, at deres arbejde er ensformigt.

Den største gruppe, som mener, at deres arbejde indebærer komplekse opgaver, er de selvstændige i den sekundære sektor. Sammen med selvstændige i servicesektoren udgør de også den

største procentdel, som mener, at de lærer nye ting under arbejdet.

To tredjedele af arbejdstagere i landbruget, som generelt synes, at deres arbejde er ensformigt, synes også generelt, at deres arbejde er berigende. Det gælder kun for 54% af selvstændige i hotel- og restaurationsbranchen. Handlende har en ret gennemsnitlig interesse i deres arbejde, og ikke mange synes, at deres arbejde er ensformigt eller komplekst, men 71% af dem finder det berigende (mod gennemsnitligt 78,5%) (se tabel 6).

(faktor for oplevede gener) %	Den primære sektor	Den sekundære sektor	Hoteller og restaurationer	Handel	Servicefag	EU
Gentagne hånd-/armbevægelser (i mindst en fjerdedel af tiden)	81	64	73	54	49	59
Korte gentagne opgaver (i mindst en fjerdedel af tiden)	50,5	31,5	52	42	29	37
Ensformige opgaver	52	36	49	36	37	40
Komplekse opgaver	51	75,5	37	46	64	59,5
Lærer nye ting	66,5	84	54	71	88	78,5

Tabel 6

■ Forslag til en klassifikation

Når man ser på indikatorerne for arbejdsvilkårenes kvalitet på den ene side og jobberigelsen og interessen for arbejdet på den anden side, bliver det muligt at overvinde den første manglende sammenlignelighed blandt de selvstændige, da det bliver muligt at indkredse:

- folk, der har vanskelige (og endog farlige) arbejdsvilkår og lille jobtilfredshed: selvstændige i den primære sektor og i mindre omfang i hotel- og restaurationsfagene
- folk, hvis arbejdsvilkår er hårde, men som bliver personligt tilfredsstillet gennem deres

arbejde: håndværkere og andre selvstændige i den sekundære sektor

- folk, hvis arbejdsvilkår ikke overordnet set er særligt vanskelige, men som kun har en gennemsnitlig interesse i arbejdets indhold: selvstændige i handelssektoren og mindre håndværkervirksomheder
- gruppen af selvstændige, der synes at være i den bedste situation, hvad angår deres livskvalitet på arbejdspladsen (arbejdsvilkår, der ligger over gennemsnittet, og jobberigelse) består af selvstændige i servicesektoren.

Benyttede kategorier

Klassifikationen af selvstændige (svar nr. 1 på spørgsmål 7 ("Er De hovedsagelig 1) selvstændig, freelance, 2) til 5) forskellige kategorier af ansatte) blev konstrueret på grundlag af økonomiske sektorer (NACE-koden), idet man benyttede den konventionelle opdeling i den primære sektor, den sekundære sektor og servicesektoren. På grund af dels servicesektorens størrelse, dels den manglende sammenlignelighed, har vi desuden adskilt fagene inden for handel og hotel- og restaurationsvirksomhed fra alle andre servicefag.

Sektoren "offentlig forvaltning" (der naturligvis omfatter embedsmænd) blev ikke medtaget i analysen som følge af den inkonsekvens, dette medførte for denne befolkningsgruppe (17 tilfælde, dvs. 0,7% af befolkningsudsnittet).

Kort om NACE-koden:

Grupper af selvstændige	Hovedafdeling i NACE-koden	% i alt
Den primære sektor	A- landbrug, jagt og skovbrug B- fiskeri	} 13,3% }
Den sekundære sektor	C- råstofudvinding D- fremstillingsvirksomhed E- elektricitets-, gas- og vandforsyning F- bygge- og anlægsvirksomhed	}12,9% } 0,5% 8,9%
Handel/hotel- og restaurationsfag	G- engros- og detailhandel, reparation af motorkøretøjer, motorcykler og varer til personlig brug eller til husholdninger H- hotel- og restaurationsvirksomhed	24,1% 5,4%
Servicefag	I- transport, oplagringsvirksomhed og kommunikation J- bank- og finansieringsvirksomhed K- fast ejendom, udlejning og forretningsservice M til Q - andre serviceydelser (undervisning, sundhedsvæsen osv.)	4,1% 3,7% 7,1% 19,4%

Tabel 7

DEN ANDEN EUROPÆISKE ARBEJDSMILJØ- UNDERSØGELSE

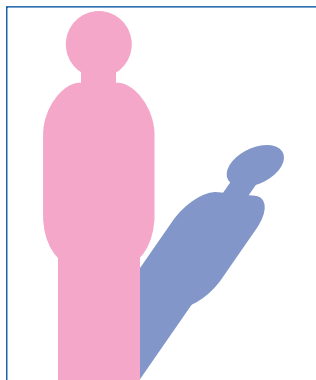
Hvis den sociale integration i EU skal vinde frem, og der skal tages EU-initiativer vedrørende arbejdsmiljøet, er der brug for mere omfattende og sammenlignelige data om arbejdsmiljøet i EU. Det Europæiske Institut til Forbedring af Leve- og Arbejdsvilkårene har udført to undersøgelser af arbejdsmiljøet i Europa. Disse undersøgelser udgør en hjørnesten i Institutts arbejde vedrørende sundheden og sikkerheden på arbejdspladsen.

Den første arbejdsmiljøundersøgelse i Europa blev udført i 1991 og dækkede de daværende 12 medlemsstater af EU. Det var en prototype-undersøgelse, der kun omfattede ca. 20 spørgsmål.

Den anden europæiske arbejdsmiljøundersøgelse fandt sted i januar 1996, hvor man indhentede synspunkter fra 15.800 arbejdstagere i hele EU. Ca. 1.000 arbejdstagere i hvert EU-land (15 medlemsstater i 1996) blev udspurgt samtidigt om deres arbejdsmiljø. Der var tale om et repræsentativt udsnit af den erhvervsaktive befolkning (ansatte og selvstændige). Undersøgelsen var baseret på et spørgeskema, og samtalerne fandt sted under fire øjne uden for arbejdspladsen. Spørgeskemaet dækkede alle aspekter vedrørende arbejdsmiljøet: det fysiske miljø, arbejdspladsernes design, arbejdstiden, arbejdets organisering og forholdet mellem kollegerne på arbejdspladsen.

Resultaterne viser, hvordan stress og lidelser i bevægeapparatet er blandt de voksende arbejdsbetingede risici. Undersøgelsen fremhæver behovet for en helhedsorienteret og tværfaglig måde at forebygge arbejdsmiljørisiciene i Europa på. Undersøgelsen fremhæver også, at virksomhederne bør administrere deres risikoforebyggelse på en integreret måde.

Dette resumé er udarbejdet af Veronique Letourneux på Institutts vegne.

PUBLIKATIONER

PUBLIKATIONER OM DETTE EMNE

Instituttets publikationer sælges gennem EU's officielle salgskontorer eller Kontoret for De Europæiske Fællesskabers Officielle Publikationer. Er der ikke anført en pris, er dokumentet gratis og kan fås ved henvendelse til Institutet.

1. Precarious Employment and Working Conditions in the European Union

Kat. nr. SF-12-98-821-EN-C
30,00 ECU

2. Utryk beskæftigelse og arbejdsvilkår i Den Europæiske Union

(resumé)
Kat. nr. SX-08-97-880-DA-C

3. The Second European Survey on Working Conditions (1996)
(fås kun på diskette).

Kat. nr. SX-05-97-414-EN-Y
16,00 ECU

4. Arbejdsmiljøet i Den Europæiske Union (resumé)

Kat. nr. SX-05-97-414-DA-C

- En diskette med SPSS-data i råformat kan på visse betingelser fås ved skriftlig henvendelse til Institutet

5. First European Survey on the Work Environment (1991-1992)

Kat. nr. SY-75-92-114-EN-C.,
22,50 ECU

6. Første europæiske arbejdsmiljøundersøgelse (1991-1992)

(resumé)
Kat. nr. SY-75-92-477-DA-C.

7. Gender and Working Conditions in the European Union.

Kat. nr. SX-12-98-207-EN-C
30,00 ECU

8. Køn og arbejdsvilkår i Den Europæiske Union

(resumé)
Kat. nr. SX-12-98-215-DA-C

9. Time Constraints and Autonomy at Work in the European Union.

Kat. nr. SX-09-97-389-EN-C
20,00 ECU

10. Tidspres og autonomi på arbejdspladsen i Den Europæiske Union

(resumé)
Kat. nr. SX-08-97-888-DA-C

NYE PUBLIKATIONER

1. Arbejdstid og arbejdsvilkår

2. De ansattes medbestemmelse og arbejdsmiljøet i Europa

YDERLIGERE OPLYSNINGER

Yderligere oplysninger om dette projekt fås ved henvendelse til:
Dimitrios Politis,
Det Europæiske Institut til Forbedring af Leve- og Arbejdsvilkårene,
Wyattville Road,
Loughlinstown,
Co. Dublin, Irland.
Tlf.: +353 1 2043140,
Telefax: +353 1 2826456/2824209.
E-mail: dimitrios.politis@eurofound.ie

Copyright: Det Europæiske Institut til Forbedring af Leve- og Arbejdsvilkårene. Gengivelse er tilladt, dog ikke til kommercielle formål, såfremt kilden angives og der indsendes en kopi til Institutet.

Det Europæiske Institut til Forbedring af Leve- og Arbejdsvilkårene,

Wyattville Road, Loughlinstown, Co. Dublin, Irland.

Tlf.: +353 1 2043 100

Telefax: +353 1 2826 456/2824 209

E-mail: postmaster@eurofound.ie

EF/97/41/DA

KONTORET FOR DE EUROPÆISKE
FÆLLESSKABERS OFFICIELLE PUBLIKATIONER

ISBN 92-828-1838-1

9 789282 818381